

**ПРОЦЕНА НА САМОСТОЈНОСТА ВО ИЗВЕДУВАЊЕТО
НА СЕКОЈДНЕВНИТЕ АКТИВНОСТИ КАЈ УЧЕНИЦИТЕ
СО ИНТЕЛЕКТУАЛНА ПОПРЕЧЕНОСТ И УЧЕНИЦИТЕ СО
АУТИСТИЧЕН СПЕКТАР НА НАРУШУВАЊЕ**

Велевска В., Стојанова Т., Чичевска-Јованова Н.

Институт за специјална едукација и рехабилитација,

Филозофски факултет - Скопје

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, Филозофски факултет-

Институт за специјална едукација и рехабилитација

Апстракт

Исхраната, облекувањето, соблекувањето, бањањето, миењето раце, лице и заби се секојдневни активности што се учат и извршуваат од најрана возраст. За повеќето луѓе овие активности стануваат навика и се дел од автоматизираната рутина во секојдневниот живот. Сепак, за лицата со интелектуална попреченост и аутизам, овие елементарни активности можат да претставуваат предизвик и да бидат тешки за извршување. Способноста на овие лица да ги извршуваат секојдневните активности со самостојност и ефикасност може да биде ограничена поради различни причини, вклучувајќи ги когнитивните, сензорните и социјалните аспекти на нивниот развој.

Предмет на нашето истражување е проценка на самостојноста во изведување на секојдневните активности кај учениците со интелектуална попреченост и кај учениците со аутизам. Во истражувањето беа опфатени 41 испитаник од основно училишна возраст, од кои 30 ученици со интелектуална попреченост и 11 ученици со аутизам од ОУРЦ „Д-р Златан Сремац“ од Скопје и ОУРЦ „Св. Климент Охридски“ - Ново Село, Струмица. За потребите на истражувањето е користен посебно изготвен прашалник составен од 66 прашања поделени во два дела. Првиот дел се состои од три прашања, а се однесува на демографските податоци на учениците: пол, одделение и тип на попреченост. Во вториот дел е користен прашалник составен од 63 прашања поделени во 4 области: Хранање, Употреба на WC, Чистота, Облекување и соблекување. Прашањата се преземени од скалата на ААМД - скала на адаптивно однесување.

Според резултатите добиени од нашето истражување, можеме да заклучиме дека учениците со интелектуална попреченост и учениците со аутизам имаат ограничена самостојност во изведувањето на секојдневните активности. За подобрување на нивната независност и квалитет на живот, важно е да се применат индивидуализирани техники и стратегии. Креирањето визуелни помагала, структурирањето на рутините, обезбедување повратна информација и поддршка од другите можат да им помогнат да ги совладаат овие активности. Овој процес на развој на самостојност е временски долг и бара упорност од стра-

на на лицата со интелектуална попреченост и со аутизам, како и од страна на нивните родители, стручни лица и опкружувањето.

Клучни зборови: интелектуална попреченост, аутизам, самостојност во изведување секојдневни активности.

Вовед

Исхраната, облекувањето, соблекувањето, бањањето, миењето раце, лице и заби се секојдневни активности што се учат и извршуваат од најрана возраст (Чичевска-Јованова Н., Рашиќ-Цаневска О., 2023). За повеќето луѓе овие активности стануваат навика и се дел од автоматизираната рутина во секојдневниот живот. Сепак, за лицата со интелектуална попреченост и аутизам, овие елементарни активности можат да претставуваат предизвик и да бидат тешки за совладување. Способноста на овие лица да ги извршуваат секојдневните активности со самостојност и ефикасност може да биде ограничена поради различни причини, вклучувајќи ги когнитивните, јазичните, моторните, сензорните и социјалните аспекти на нивниот развој (Maulik et al., 2011, Bakken et al., 2010, Emerson, 2003). Интелектуалната попреченост, која се карактеризира со задоцнет или ограничен когнитивен развој, може да влијае на разбирањето на индивидуата и извршувањето на комплексните последователни постапки при овие активности (Чичевска-Јованова Н., 2018). Од друга страна, аутизмот со неговите различни аспекти на комуникација, социјални интеракции и ограничени интереси, може да биде предизвик во разбирањето на значењето и функцијата на овие секојдневни активности.

МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Предмет на нашето истражување е проценка на самостојноста во изведување на секојдневните активности кај учениците со интелектуална попреченост и кај учениците со аутизам.

Во истражувањето беа опфатени 41 испитаник од основноучилишна возраст, од кои 30 ученици со интелектуална попреченост и 11 ученици со аутизам од ОУРЦ „Д-р Златан Сремац“ од Скопје и ОУРЦ „Св. Климент Охридски“ - Ново Село, Струмица.

Користен е посебно изготвен прашалник составен од 66 прашања поделени во два дела.

Првиот дел се состои од три прашања, а се однесува на демографските податоци на учениците: пол, одделение и тип на попреченост.

Во вториот дел е користен прашалник составен од 63 прашања поделени во 4 области: Хранење, Употреба на WC, Чистота, Облекување и соблекување.

Прашањата се преземени од скалата на ААМД - Скала на адаптивно однесување (Igrić L., Fulgosi-Masnjak R., 1991).

Истражувањето беше спроведено во периодот од април до јуни 2023 година. Започна со прибирање релевантни податоци за испитаниците, а потоа беше реализирано скалирањето од страна на специјалните едукатори и рехабилитатори кои се во интензивен контакт со испитаниците.

Од наставниците, за најголемиот дел од прашањата беше побарано да одберат само еден одговор чиј распон на скалата се движи 0-3, 0-4, 0-5 и 0-6, при што повисоката оценка укажува и на поголема способност.

Основно ограничување на нашата студија е малиот број на испитаници кои беа вклучени во истражувањето, со што се намалува и можноста за генерализација на резултатите. Во таа насока предлагаме да се спроведе студија во која ќе се опфати репрезентативен примерок, сè со цел да се добијат попрецизни резултати и мерења, од кои ќе може да се извлечат заклучоци кои се однесуваат на популацијата која примерокот ја претставува.

РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

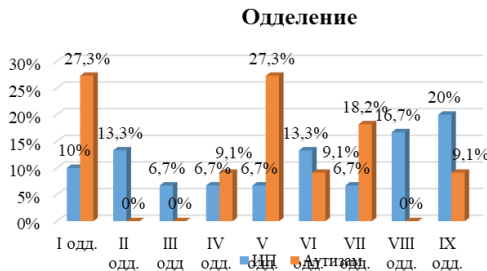
Анализа на демографските податоци

Табела 1. Број на испитаници во однос на полот и видот на попреченост

Пол	ИП	%	Аутизам	%	Вкупно	%
машки	20	66,7	10	90,9	30	73,2
женски	10	33,3	1	9,1	11	26,8
вкупно	30	73,2	11	26,8	41	100

Во табела 1 е претставен бројот на испитаниците по пол и вид на попреченост. Од вкупно 41 ученик, 30 ученици се со интелектуална попреченост (73,2 % од вкупниот примерок), а останатите 11 ученици (26,8 %) се со аутизам.

Според полот, од вкупно 30 ученици со интелектуална попреченост, 20 (66,7 %) се момчиња, а останатите 10 (33,3 %) се девојчиња. Од вкупно 11 ученици со аутизам, 10 (90,9 %) се момчиња, а само еден ученик со аутизам (9,9 %) е девојче.

Слика 1. Анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на училишната возраст

Табела 2. Анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на употребата на приборот за јадење во текот на исхраната

Хранење				
Употреба на приборот за јадење ^e	ИП		Аутизам	
	N	%	N	%
Употребува нож и виљушка коректно, како што треба. (6)	9	30	1	9
Употребува нож за сечење и мачкање. (5)	2	6,7	/	0
Се храни со лажица и виљушка како што треба. (4)	8	26,7	2	18,2
Се храни со лажица и виљушка со доста пролевање. (3)	3	10	/	0
Се храни со лажица како што треба. (2)	3	10	2	18,2
Се храни со лажица со доста пролевање. (1)	1	3,3	3	27,3
Се храни со прсти или мора да го хранат. (0)	4	13,3	3	27,3
SV	3,7		1,9	

Во табела 2 се претставени резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на употребата на приборот за јадење во текот на исхраната.

Може да се заклучи дека од испитаниците со интелектуална попреченост, 9 (или 30 %) од нив во потполност ја имаат совладано оваа вештина, т.е. можат да се хранат со нож и виљушка коректно, како што треба; а 4 испитаници (или 13,3 %) се хранат со прсти или мора некој друг да ги храни.

Што се однесува до испитаниците со аутизам, најголемиот број од нив се хранат со прсти или мора некој друг да ги храни или, пак, се хранат со лажица со доста пролевање (по 3 испитаници или 27,3 %), а само 1 испитаник (9 %) употребува нож и виљушка коректно, како што треба, т.е. во потполност ја има совладано оваа вештина.

Табела 3. Анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на исхраната во ресторан и слични места

Хранење				
Исхрана во ресторан и слични мест ^a	ИП		Аутизам	
	N	%	N	%
Порачува комплетен оброк во рестораните. (3)	5	16,7	/	/
Порачува едноставен оброк (на пр. виршли). (2)	5	16,7	2	18,2
Порачува сокови и слични пијалаци. (1)	6	20	/	/
Не порачува оброци ниту пијалаци на јавни места. (0)	12	40	9	81,8
Не одговориле	2	6,7	/	/
SV	1,1		0,3	

Во табела 3 се претставени резултатите на испитаниците за тоа како тие порачуваат во ресторан или на слични места.

Може да се заклучи дека најголемиот број од испитаниците со интелектуална попреченост (12 или 40 % од испитаниците) и испитаниците со аутизам (9 или 81,8 %) не порачуваат оброци ниту пијалаци на јавни места. Само 5 испитаници со интелектуална попреченост (16,7 %) се способни да нарачаат комплетен оброк во ресторан, а нема испитаник со аутизам што може да го направи истото.

Табела 4. Анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на начинот како пијат течности

Хранење				
Начин како пие	ИП		Аутизам	
	N	%	N	%
Пие без пролевање на течноста, држејќи ја чашата со една рака. (3)	20	66,7	7	63,6
Пие од шолја или од чаша без туѓа помош. (2)	6	20	2	18,2
Пие од шолја или од чаша без туѓа помош, но со доста пролевање. (1)	2	6,7	2	18,2
Не пие од шолја или од чаша. (0)	2	6,7	/	/
SV	2,4		2,4	

Во табела 4 се претставени резултатите на испитаниците за тоа на кој начин тие пијат течности.

Може да се заклучи дека најголемиот број од испитаниците со интелектуална попреченост (20 или 66,7 % од испитаниците) и испитаниците со аутизам (7 или 63,6 %) пијат без пролевање на течноста, држејќи ја чашата со една рака. Само 2 испитаника со интелектуална попреченост (6,7 %) не се способни да пијат од шолја или од чаша.

Табела 5. Анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на навиките на исхрана на маса

Хранење				
Навики на маса	ИП		Аутизам	
	N	%	N	%
Ја голта храната без да цвака.	3	10	1	9
Отворена уста.	4	13,3	1	9
Ја испушта храната на маса или под.	4	13,3	5	45,5
Не знае како да ја употреби крпата или салфетката.	6	20	4	36,4
Зборува со полна уста.	3	10	/	/
Зема храна од туѓа чинија.	4	13,3	8	72,7
Јаде многу брзо (или многу бавно).	10	33,3	6	54,5
Си игра со храната (со прстите).	3	10	5	45,5
Ништо од наведеното (ништо од ова не може да се примени).	12	40	1	9

Во табела 5 се претставени резултатите на испитаниците за навиките во исхраната на маса.

Од испитаниците со интелектуална попреченост, 10 испитаници (или 33,3 %) јадат многу брзо (или многу бавно), а 6 испитаници (или 20 %) не знаат како да ја употребат салфетката во текот на исхраната.

Што се однесува до испитаниците со аутизам, најголемиот број од нив 8 (или 72,72 %) земаат храна од туѓа чинија, 6 испитаници (или 54,5 %) јадат многу брзо или бавно и 5 испитаници (или 45,5 %) си играат со храната додека јадат.

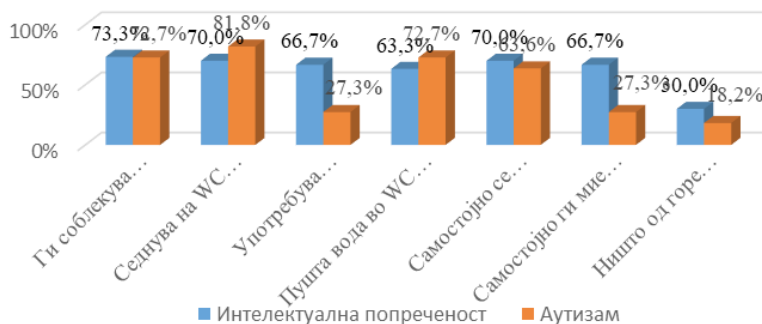
Табела 6. Анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на усвоеноста на навиките за вршење нужда

Употреба на WC				
Навики за вршење нужда	ИП		Аутизам	
	N	%	N	%
Никогаш немал тешкотии при употреба на WC. 4	18	60	4	36,4
Преку ден никогаш немал тешкотии со употреба на WC. 3	2	6,7	/	/
Повремено имал тешкотии при употреба на WC. 2	1	3,3	5	45,4
Често имал тешкотии при употреба на WC. 1	3	10	/	/
Нема усвоено никакви навики за вршење нужда. 0	6	20	2	18,2
SV	2,9		2,3	

Во табела 6 се претставени резултатите на испитаниците за употреба на WC, т.е. за навики за вршење нужда.

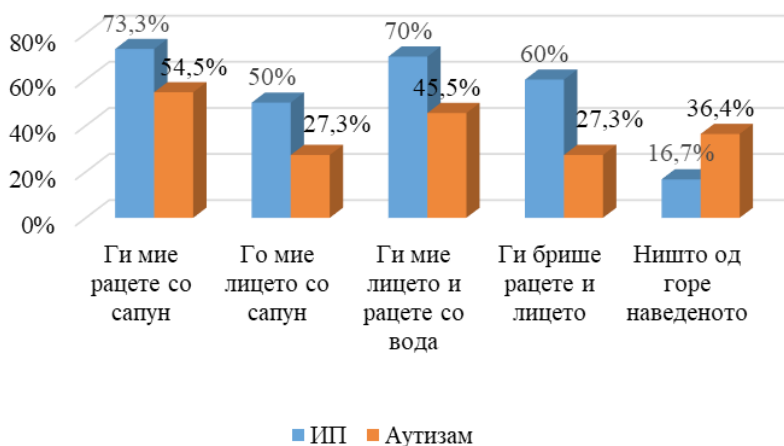
Анализата на резултатите укажува дека подеднаков процент на испитаници (20 % од испитаниците со интелектуална попреченост и 18,2 % од испитаниците со аутизам) немаат усвоено никакви навики за вршење нужда, додека во потполност оваа навика ја имаат усвоено 18 испитаници со интелектуална попреченост (т.е. 60 %) и 4 испитаници со аутизам (или 36,4 %).

На слика 2 е направена анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на самостојноста при вршење нужда. Можеме да забележиме дека само мал дел од лицата со аутизам можат правилно да ја употребат тоалетната хартија и самостојно да ги измијат рацете по извршената нужда (по 3 испитаници, т.е. 27,3 %). 9 испитаници (30 %) со интелектуална попреченост и 2 испитаници (18,2 %) со аутизам воопшто не се самостојни за оваа активност.

Слика 2. Анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на самостојноста при вршење нужда

Миџе на раце и лице

Слика 3. Анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на самостојноста при миџе раце и лице

Од резултатите претставени на слика 3 може да се заклучи дека испитаниците со интелектуална попреченост покажале подобри резултати во сите наведени активности кои се однесуваат на самостојноста при миџе раце и лице во однос на учениците со аутизам. Пет испитаници со интелектуална попреченост (16,7 %) и 4 испитаници со аутизам (36,4 %) во потполност ја немаат усвоено оваа навика.

Табела 7. Анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на усвоеноста на навиките за бањање

Бањање	Чистота			
	ИП		Аутизам	
	N	%	N	%
Самостојно ја подготвува бањата и се бања. (6)	4	13,3	/	/
Се бања и се брише потполно без туѓа помош. (5)	8	26,7	1	9,1
Нормално се брише и бања, но со поддршка. (4)	2	6,7	1	9,1
Се бања и се брише со помош. (3)	7	23,3	4	36,3
Се обидува да се насапуни и да се измие. (2)	/	/	1	9,1
Соработува кога некој друг му дава помош во миењето и во бришењето. (1)	3	10	2	18,2
Не се обидува сам да се измие и избрише. (0)	4	13,3	2	18,2
Не одговориле	2	6,7	/	/
SV	3,4		2,2	

Во табела 7 е дадена анализата на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на усвоеноста на навиките за бањање. Само 8 испитаници со интелектуална попреченост (26,7 %) умеат да се бањаат и да се бришат без туѓа помош, а 4 испитаници (13,3 %) самостојно ја подготвуваат бањата и се бањаат. Во групата на аутистични ученици, само 1 испитаник (9,1 %) знае да се избања и да се избрише без туѓа помош.

Табела 8. Анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на усвоеноста на навиките за миење заби

Миенење заби	Чистота			
	ИП		Аутизам	
	N	%	N	%
Ги миене забите со четка и паста, со движење горе-долу. (5)	9	30	/	/
Употребува четка и паста за заби. (4)	8	26,7	/	/
Самостојно ги четка забите со четка, но не може да употреби паста за заби. (3)	/	/	/	/

Четка заби под надзор. (2)	5	16,7	5	45,5
Соработува кога му се мијат забите. (1)	3	10	3	27,3
Не ни пробува да ги измие забите. (0)	4	13,3	3	27,3
Не одговориле	1	3,3	/	/
SV	3,1		1,1	

За испитаниците со аутизам, миењето заби претставува проблем, бидејќи за да ја изведат оваа активност ним им е потребен надзор (5 испитаници или 45,5 %), а 3 испитаници (27,3 %) не ни пробуваат да ги измијат забите.

Додека повеќе од половината испитаници со интелектуална попреченост употребуваат четка и паста за заби и ги мијат забите со движење горе-долу, 4 испитаници (13,3 %) со интелектуална попреченост не пробуваат да ги измијат забите.

Во табела 9 се претставени резултатите на испитаниците во однос на облекувањето.

Може да се заклучи дека од испитаниците со интелектуална попреченост 13 или (43,33 %) комплетно самостојно се облекуваат, 5 (или 16,67 %) од испитаниците комплетно самостојно се облекуваат само ако се опоменат, а само 2 (или 6,7 %) од испитаниците потполно се зависни при облекувањето.

Што се однесува до испитаниците со аутизам, само 2 (или 18,18 %) од испитаниците комплетно самостојно се облекуваат доколку се опоменат, но на останатите 9 испитаници потребна им е помош при облекувањето или потполно се зависни од друго лице за оваа активност.

Табела 9. Анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на облекувањето

Облекување и соблекување				
Облекување	ИП		Аутизам	
	N	%	N	%
Комплетно самостојно се облекува (5)	13	43,3	/	/
Комплетно самостојно се облекува само ако се опомене (4)	5	16,7	2	18,2
Ја облекува сам облеката со вербално поттикнување, пр. прицврстува врвки, откопчува и закопчува копче, патент итн. (3)	6	20	/	/

Друг му помага во облекувањето на повеќето облекувања, било да е навлекување преку глава, ставање на облеката на себе или прицврстување (2)	3	10	4	36,4
Соработува при облекување и на барање подава рака (1)	1	3,3	3	27,3
Потполно е несамостоен при облекувањето (0)	2	6,7	2	18,2
SV	3,6		1,7	

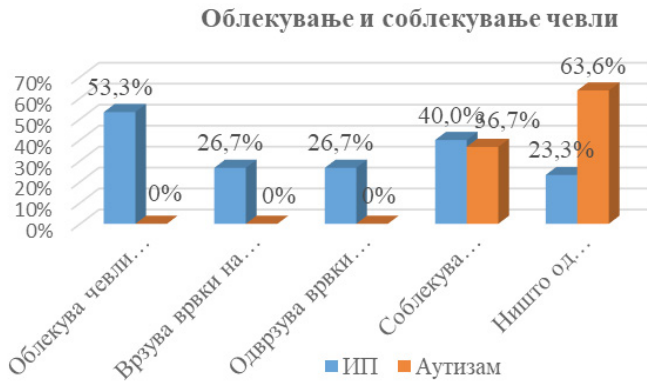
Според резултатите во табела 10, можеме да заклучиме дека облекувањето на испитаниците со интелектуална попреченост и аутизам им претставува полесна активност.

14 испитаници со интелектуална попреченост (или 46,7 %) комплетно самостојно се облекуваат, 5 (или 16,67 %) од испитаниците комплетно самостојно се облекуваат доколку се опоменат, а само 2 (или 6,7 %) од испитаниците потполно се зависни при облекувањето.

Што се однесува до испитаниците со аутизам, само 2 (или 18,18 %) од испитаниците комплетно самостојно се облекуваат.

Табела 10. Анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на облекувањето

Облекување и облекување				
Облекување (во соодветна ситуација)	ИП N	%	Аутизам N	%
Потполно самостојно се облекува (5)	14	46,7	/	/
Потполно самостојно се облекува со вербално поттикнување (4)	5	16,7	2	18,2
Се облекува сам, а откопчувањето е со помош на друг или слично со помош на вербално потсетување (3)	6	20	2	18,2
Соработува при облекувањето, така што ја пружа раката или ногата (2)	3	10	6	54,6
Потполно е несамостоен во облекувањето (0)	2	6,6	1	9
SV	3,7		2,3	

Слика 4. Анализа на резултатите на испитаниците со интелектуална попреченост и со аутизам во однос на самостојноста при облекување и соблекување чевли

На слика 4 се претставени резултатите на испитаниците за облекување и соблекување на чевли.

Може да се заклучи дека само 16 испитаници (53,3 %) со интелектуална попреченост облекуваат чевли правилно без туѓа помош. Најголем проблем за оваа категорија ученици претставува врзувањето и одврзувањето на врвките на чевлите (8 испитаници, т.е. 26,7 % умеат да врзуваат и одврзуваат врвки).

Кога станува збор за учениците со аутизам, за 63,6 % (7 испитаници) оваа активност претставува голем проблем. Само 4 ученици (36,7 %) успеваат да ги соблечат чевлите без помош од друго лице.

ЗАКЛУЧОК

Развојот на самостојноста е процес за една личност, но особено за лицата со интелектуална попреченост и со аутизам. Тој може да биде временски долг и да бара повеќе напор и трпение. Затоа е важно да се создадат инклузивни и поддржувачки средини во кои овие личности ќе бидат поддржувани и поттикнувани да ги развиваат своите способности и независност.

Исполнувањето на основните активности, како исхраната, употребата на WC, чистотата, облекувањето и соблекувањето, може да биде олеснето со користење различни техники и помагала. Визуелните помагала или симболите можат да бидат корисни во креирање јасни и разбирливи инструкции за извршување на секоја активност. Пример, креирањето визуелна слика за секој чекор од облекувањето или постепениот след на чекорите

за миене на раце, може да им помогне да ја следат последователноста на активностите. Повратната информација и поддршката од други луѓе, како семејството, наставниците или негувателите, може да им биде од голема помош при учењето и напредувањето во извршувањето на активностите.

Преку континуирана поддршка, почитување на нивните потреби и стимулирање на нивниот напредок, може да се овозможи секоја личност со интелектуална попреченост и со аутизам да ги совлада секојдневните активности и да го развие својот потенцијал за самостојност и за успешно учество во општеството.

Со оглед на тоа што нашето истражување беше спроведено во основни училишта со ресурсен центар, а притоа тргнувајќи од фактот дека тие се носител и креатор на програмите за поддршка и стимулација на учениците со посебни образовни потреби, но и во склад со добиените резултати и заклучоци, неопходно е да се потенцира потребата од зголемување на фондот на активности со кои ќе се работи на подобрување на самостојноста и независноста во секојдневното функционирање на учениците со интелектуална попреченост и аутизам.

Литература:

1. Bakken et al., (2010). Psychiatric disorders in adolescents and adults with autism and intellectual disability: A representative study in one county in Norway. *Research In Developmental Disabilities*, 31(6): 1669-1677.
2. Emerson E. (2003), Prevalence of psychiatric disorders in children and adolescents with and without intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research* 47(1): 51-58
3. Igrić L., Fulgosi-Masnjak R. (1991). AAMD- Skala adaptivnog ponašanja: priručnik. Zagreb: Fakultet za defektologiju.
4. Maulik P., Mascarenhas M., Mathers C., Dua T., Saxena S. (2011). Prevalence of intellectual disability: A meta-analysis of population-based studies. *Research in Developmental Disabilities* 32(2011): 419–436
5. National Institute on Deafness and Other Communication Disorders (NIDCD). Autism Spectrum Disorder: Communication Problems in Children. <https://www.nidcd.nih.gov/health/autism-spectrum-disorder-communication-problems-children>. Accessed June 5, 2023.
6. Чичевска-Јованова Н. (2018). Методика на наставата за ученици со интелектуална попреченост. Скопје: Филозофски факултет.
7. Чичевска-Јованова Н., Рашиќ-Цаневска О. (2023). Рана интервенција на деца родени со фактор на ризик. Скопје: Филозофски факултет.

ASSESSMENT OF INDEPENDENCE IN PERFORMING DAILY ACTIVITIES IN STUDENTS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES AND IN STUDENTS WITH AUTISTIC SPECTRUM DISORDER

Velevska V., Stojanova T., Chichevska-Jovanova N.

*University "Ss. Cyril and Methodius"- Skopje, Faculty of Philosophy,
Institute of Special Education and Rehabilitation*

Abstract

Feeding, dressing, undressing, bathing, washing hands, face and teeth are daily activities that are learned and performed from an early age. For most of the people these activities become a habit and are part of the automated routine of everyday life. However, for people with intellectual disabilities and autism, these basic activities can be challenging and difficult to perform. The ability of these individuals to perform daily activities independently and efficiently may be limited for a variety of reasons, including cognitive, sensory and social aspects of their development.

The main subject of our research is the assessment of independence in performing daily activities among students with intellectual disabilities and students with autism. The research included 41 respondents of primary school age, of which 30 students with intellectual disabilities and 11 students with autism from elementary school with resource centre "Dr. Zlatan Sremac" from Skopje and elementary school with resource centre "St. Kliment Ohridski" - Novo Selo, Strumica. For the needs of the research, a specially prepared questionnaire consisting of 66 questions divided into two parts was used. The first part consists of three questions, and it refers to the students' demographic data: gender, grade and type of disability. In the second part, a questionnaire was used consisting of 63 questions divided into 4 areas: Feeding, Use of toilet, Cleanliness, Dressing and undressing. The questions are taken from the AAMD - Adaptive Behaviour Scale.

According to the results obtained in our research we can conclude that students with intellectual disabilities and students with autism have limited independence in performing daily activities. To improve their independence and quality of life, it is important to apply individualized techniques and strategies. Creating visual aids, structuring routines, providing feedback and support from others can help them master these activities. This process of developing independence can take time and requires persistence from people with intellectual disabilities and autism, as well as their parents, professionals and the environment.

Key words: *intellectual disability, autism, independence in performing daily activities*